

Der ligger et stof, som slår tilbage...

*Samtaler med Flemming Mouritsen i perioden 2008 til 2012
ved Herdis Toft og Karin Esmann Knudsen*

Hvad betød den litterære tilgang, du mødte på universitetet?

– Der ligger – historisk – dels en bund af nykritik i aarhusiansk udsætning som bl.a. og måske primært er defineret af Fjords begreb perspektivisme. *Den ny kritik* (1962) kom, da jeg lige var begyndt at læse, og det begreb, der kaldes perspektivisme, betyder egentlig en kontekstualisering af teksten. Ordet kontekst blev nok ikke brugt, det tror jeg ikke, men det var i forhold til en historisk, primært en litteraturhistorisk, men også en kulturhistorisk dimension, og det var noget af det, vi blev skolet i faktisk allerede i 1962, og da havde han nogle af de første af sine tekstlæsnings- eller tekstanalysekurser.

Det betød, at det dels var et spørgsmål om at forholde sig til tekstens udsagn og æstetikker som spørgsmål om betydningsaf læsning, dels et spørgsmål om historisk følsomhed på grundlag af de æstetiske former, der var karakteristiske for givne tidspunkter. Vi fik udviklet en kolossal sensibilitet over for, hvornår en tekst var fra, sådan at vi kunne sidde med en tekst og analysere den og så faktisk identificere den på de æstetiske aspekter. Møller Kristensens ret enestående disputats om impressionismen spillede en stor rolle. Han lavede jo faktisk et helt katalog over de specifikke æstetikker, der lå til grund for impressionismen, og relaterede det til naturalismen, men specielt i for-

hold til de tidligere former.

Som et grundforløb havde vi en grundskoling i Ulla Albecks *Dansk Stilistik*. Det er så det, man i dag vil kalde retorik, og det drejede sig om at få fat i de litterære æstetiske virkemidler og kategorier. Så der ligger egentlig en skoling igennem en nykritisk approach, der er radikalt æstetisk orienteret. Det er et spørgsmål om at kunne aflæse betydningerne af forskellige former for æstetisk realisering af det sproglige materiale.

Det vil sige, at der lå en materialebevidsthed i det her i forhold til det litterære stof, det sproglige stof, som jeg tror, er en af de vigtige dimensioner i det, vi taler om her, hvis vi skal prøve at fastholde linjerne. Noget af det grundlæggende er realiseringen af, lad os bare kalde det symbolsk-æstetiske udtryk, hvad enten det er i form af mundtlig digtning eller leg eller i form af litterære udtryksformer, og det vil sige en overskridelse af det, der også er blevet kritiseret for essentialisme og substantialisme. Men det, at der er tekst, i den forstand at der er en sproglig realisering af noget, som ikke bare kan udsættes for en hvilken som helst tolkning, har at gøre med et andet begreb i nykritikken, det objektive korrelat. Tekst fungerer som et objektivt korrelat. Der ligger en sproglig realisering. Den kan udsættes for forskellige fortolkninger, den er plastisk, den er ikke givet én gang for alle, den er i en eller anden forstand bevægelig, men samtidig

kan man ikke sige hvad som helst. Der er der, tror jeg nok, en eller anden form for kerne af en forholdsmåde til spørgsmålet: Hvad er det for et stof, vi har med at gøre? Det er nogle typer af sprogligt stof, som ikke bare er projektioner og ikke bare er udsat for forskellige typer tolkninger, men der er noget, der står tilbage, altså der ligger en materialitet, der ligger et stof som slår tilbage, og som er realiseret på en særlig måde. Du kan sige meget, men ikke hvad som helst.

Det andet aspekt, der så også kommer ind med Fjord Jensens perspektivisme, det er at kontekstualiseringen dels er noget, som er knyttet til teksten for at sige det på den måde, altså det kan være en historisk dimension, konteksten er *tekstens* kontekst, men dels bliver det så også i *modet* med teksten. Så er *det* også den kontekst, teksten indgår i.

Jeg har skrevet en artikel om det faktisk, i *Nordtext*, sammen med Jørgen Erslev Andersen. Vi havde et skidegodt samarbejde på et tidspunkt sammen med Østerud, Vosmar og Doctor, og holdt en række faglige møder på Nordisk Institut.

Det var også en profil i forhold til ideologikritikken. Ja, det er den klassiske, den, vi tog udgangspunkt i, når vi snakker indoktrinering og børnelitteratur. Teksten bestemmer barnet eller læseren, ikke. Den påvirker og virker ind og alt det der.

Men der er en mellemregning i den bestemmelseshistorie, for hvad betyder den bestemmelse? Det er blandt andet der, socialisationsbegrebet kommer ind, og der mener jeg faktisk, at dette børne- og litteraturområde er det første sted, vi begynder at arbejde med socialisationsbegrebet. Det slår så bredt igennem i begyndelsen af 70'erne som et nøgleaspekt i hele beskæftigelsen med litteratur og kunstudtryk og

den slags ting med et socialisationsperspektiv, bredt og netop som en slags mellemregning mellem tekst og ikke bare læser, men den sociale sammenhæng, som læser og tekst hører hjemme i. Så det var ét aspekt. Teksten bestemmer barnet, og så er der noget imellem.

Og så den sidste. Den hedder selvfølgelig Barnet bestemmer teksten. For igen at få vendt op og ned og slå fast, at barnet faktisk er aktivt.

Og det er samtidig en forskningshistorie eller en historie om, hvad der er på spil på universitetet?

– Jo, på en vis måde er det jo det. I begyndelsen af 1970'erne får SBT-bogen radikaliseret det. Der ligger hele den der effektteori, historien om, at tekst og medieprodukter stort set går den lige vej igennem og udøver en effekt på læseren/konsumenten, og dette, at læseren i den forstand i forhold til massekulturen stort set bliver et passivt offer for diverse typer af påvirkninger og ideologisk indoktrinering. Her er børnekulturen noget af det, der sætter det skred fra midten af 1960'erne og fremefter. Der kommer Gunilla Ambjörnssons bog, *Skräpkultur åt barnen* (1968), som vi havde oppe på det kursus i 1972. Der kom – og det var den der virkede bredt – Göran Palms *Indoktrineringen i Sverige* (1968). Og der var hele børnelitteraturen/-kulturen et centralt element i hele måden at gestalte kulturformens funktion som ideologiske medier i en given samfundssammenhæng. De to bøger fra Sverige åbnede feltet. De gjorde sådan set ikke så meget ved det, men de satte samfundsdimensionen radikalt ind og definerede eller i hvert fald rammelaagde en ideologikritisk position og placerede den som noget cen-

tralt i samfundsbilledet og som noget af det, hele den politiske kamp stod om. Og det gjorde den faktisk. Altså de eksempler, man har på, hvordan USA rent faktisk investerede i en kolossalt omfattende medieudvikling og -optrapning i Sydamerika, i Brasilien og sådan nogle steder. Der var flere eksempler på, hvor voldsomt der

blev investeret af CIA med de ideologiske dimensioner. Det gjorde de også her i landet – finansierede forskellige litterære tidsskrifter og samfundstidsskrifter. Så det er hele den der indoktrinerings- og ideologikritik, der kommer op, og jeg tror, at det i hvert fald er fra 1966-67 og fremefter.

Lille-Per i dansktimen

I en klasse sagde lærerinden nogle ord, og så skulle eleverne lave en sætning med dem. Så siger lærerinden:

– På.

Marie rækker hånden op.

– Ja, hva' siger du så Marie? siger lærerinden så.

– Jeg tar min kjole på, siger Marie.

Så spørger hun Hans:

– Kan du lave en sætning med ordet »himlen«?

– Ja, siger Hans så: Jeg siger til min mor, at himlen er blå.

Så siger lærerinden, om der er nogen, der kan lave en sætning med ordet "muligvis".

– Ja, siger Lille-Per.

– Det er godt Lille-Per, siger Lærerinden så. Han plejer ellers aldrig at række hånden op.

Så siger Lille-Per:

– Er der blævr i en fis?

– Nej, siger lærerinden.

– Så har jeg muligvis skidt i bukserne, siger Lille-Per

(Dreng 12 år. Åbyhøj.)